

УДК 159.955 – 029:7:[37.091.212:378.6:7

DOI:

Ірина Гавран, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри тележурналістики та майстерності актора факультету кіно і телебачення Київського національного університету культури і мистецтв

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ІНСТИТУТІВ МИСТЕЦТВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто окремі аспекти особливостей розвитку художньо-образного мислення студентів інститутів мистецтв у процесі підготовки до самостійної діяльності. Виявлено, що досліджене питання набуває актуальності у становленні майбутнього фахівця з огляду на емпатійність, яка є запорукою творчості та є важливим компонентом розвитку емоційного впливу щодо творів мистецтва шляхом співпереживання. Проведено аналіз теоретичних праць вітчизняних науковців, який свідчить, що у контексті дослідження якості мистецької освіти, розглянуте питання є актуальним та вагомим щодо висвітленого поняття. Можна відзначити актуальність цієї проблематики у модернізації системи вищої освіти у світлі вимог Болонської декларації.

Ключові слова: емпатія; художньо-образне мислення; мистецтво; особистість; творчість.

Літ. 7.

**Iryna Havran, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the
Television Journalism and Acting Department, Faculty of Film and Television
Kyiv National University of Culture and Arts**

FEATURES OF DEVELOPMENT OF ARTISTIC IMAGE INSPIRATION OF STUDENTS OF INSTITUTES OF ARTS IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR INDEPENDENT ACTIVITY

The article considers the separate aspects of peculiarities of the development of artistic thinking of students of the institutes of arts in the process of preparation for independent activity.

The necessity of the development of artistic thinking of future specialists in the process of their education is conditioned by significant changes in the educational paradigm. These changes consist in assertion the ideas of personality oriented education and upbringing of students, in a new vision of tasks that rely on a future specialist, in the same way – in the fundamental restructuring of professional, educational and educational functions, the educational institutions of culture and art from a purely pedagogical environment are transformed into the culture-creative system open to society. It is about the possible reorientation of the future specialist as a qualified competitive personality and it implies the upbringing of equal skills in different types of competences and the combination of high ideals of enlightenment and cultural mission in the person of a national artist. It is found out that this kind of thinking allows the future specialists to perceive, realize consciously, to pass through themselves and to reproduce the artistic patterns of the works performed by them. The concept “figurative thinking” involves the developed natural talent, special ability to create an artistic image, which is the basis of creativity, a guarantee of the aesthetic and empathic influence on the person. It is revealed that the issue under study becomes actuality in the formation of a future specialist in view of empathy, which is the key to creativity and is an important component of the development of emotional influence on works of art through empathy. The analysis of the theoretical works of domestic scientists has been carried out, which shows that in the context researching of the quality of artistic education, the considered issue is relevant and important in relation to the highlighted concept. It is possible to note the relevance of this issue in modernizing the system of higher education in the light of the requirements of the Bologna Declaration.

Keywords: empathy; an artistic thinking; the arts; a personality; creativity.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування вищої педагогічної освіти, впровадження багаторівневої підготовки фахівців у відповідності до Болонської декларації, особливої актуальності набуває проблема модернізації підготовки студентів до самостійної діяльності та забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Українська вища освітня школа потребує педагога з високим рівнем творчої активності, фахової майстерності, здатного до саморозвитку і навчання упродовж життя.

Доцільно зазначити, що актуальність проблеми розвитку художньо-образного мислення студентів інститутів мистецтв зумовлена необхідністю поглиблення науково-методологічних основ формування педагогічної емпатії, що набуває особливого значення у контексті сучасних вимог до теорії та практики щодо освітнього процесу. З цього приводу слід зауважити, що розвиток емпатії є важливою психологічною та соціальною проблемою, від вирішення якої залежить розвиток творчої та гуманної основи людини. Наявність емпатії сприяє загальному розвитку особистості:

розвивається емоційна сфера, удосконалюється мислення, зростають адаптивні та комунікативні можливості, людина стає чутливою до краси мистецтва, в значенні цінностей набувають якості, такі як толерантність, дискусійна культура, творча самостійна активність. З цього приводу слід зауважити, що саме емпатія, як компонент до розвитку художньо-образного мислення студентів, визначає зв'язок до самостійної творчої діяльності з емоційним станом, сприяє розвитку потреби щодо самореалізації особистості і розвитку особистісного, чуттєвого ставлення до творів мистецтва.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Науковці й педагоги одноставно стверджують, що з позицій психологічно-педагогічної теорії традицій, виконавського досвіду та вимог сьогодення, кожному студенту, як творчій особистості властивий образний склад мислення. Саме цей вид мислення дозволяє майбутнім фахівцям органічно сприймати, усвідомлювати, пропускати через себе й відтворювати художні закономірності виконуваних ними творів. Поняття “образне мислення” передбачає розвинену природну обдарованість, особливу здатність до створення художнього образу, що є основою творчості, запорукою естетичного та емпатійного впливу на особистість.

У сучасній освітній педагогіці накопичено істотний матеріал, пов'язаний з проблемами художньо-образного мислення. Змістовне наукове осмислення своєї професійної діяльності здійснили відомі педагоги М. Агіян, В. Антоноук, В. Багадуров, Н. Гребенюк, Л. Дмитрієв, В. Ємельянов, І. Колодуб, М. Микиша, Р. Юссон та інші.

Досліджуючи специфіку відображення дійсності у мистецтві, естетика визначає художній образ як цілісний феномен (Є. Басін, Ю. Борєв, А. Мігунов та ін.). Його цілісність складає дві найважливіших гносеологічних якості, а саме: реалістичність та почуттєва детермінованість, яка наближає художній образ до дійсності. Разом з тим художній образ позначається умовністю та парадоксальністю, – ці ознаки є неодмінними атрибутами творчого мислення майбутнього фахівця. Цілісність та лаконізм – основні форми прояву образності – також є наочними показниками виразності (виконавської експресії) у художньо-творчій діяльності.

Саме тому особливості розвитку художньо-образного мислення у студентів інститутів мистецтв набуває особливої актуальності і становить **мету** нашого дослідження, що вимагає модернізації методичного підґрунтя та стає дедалі більш значущим у теорії і практиці до

самостійної діяльності, а саме: студенти все частіше починають виходити на професійну сцену чи займаються педагогікою, ще знаходячись у стінах навчального закладу.

Створені художні образи мають емоційне забарвлення і поєднуються з елементами оцінки. Емоція виступає як специфічне узагальнення нелогічного характеру і забезпечує практичну ефективність образу. Вітком емоційності у мистецтві є особистісний характер його образів. З цього приводу доцільно зауважити, що емоції та почуття – важливі компоненти внутрішнього світу особистості, ніде людські почуття не виявлені в такій адекватній формі, як у мистецтві. Сама поява творів мистецтва була зумовлена необхідністю передачі від людини, від покоління до покоління загальних, культурних форм емоційно-почуттєвого досвіду. Не применшуючи ролі емпатії у такому аспекті щодо мистецької діяльності, слід звернутися також до менш поширеної точки зору на емпатійність, як умову творчості, що в свою чергу, зумовлює відчуття емоційний вплив творів мистецтва шляхом співпереживання.

Слід зауважити, що пізнання мистецтва – процес складний, багатогранний і глибоко індивідуалізований, що вимагає від кожного суб'єкта розуміння і відтворення у свідомості реально існуючих фактів, а також передбачає і суб'єктивні, інтуїтивні реакції, індивідуальне обмірковування та відчуття. Питання здатності педагога до емпатії стосовно мистецької освіти досліджено науковцями А. Козир, Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін., розглядається як внутрішня умова, яка впливає на процес підготовки майбутніх фахівців у ході зростання у закладах мистецької освіти та виступає як “середовище”, “чинник”, що приводить до функціонування цілісного особистісного механізму який сприяє процесу щодо самостійної діяльності.

З цього приводу слід сказати, що чуттєві форми осягнення дійсності “спонукають до особистісного переживання явищ навколишнього світу і тим допомагають людині усвідомити його розмаїття” [6]. Такі форми пізнання властиві мистецтву, що стає дедалі вагомішим чинником у галузі педагогічних знань як своєрідний, регулятивний інструмент впливу на становлення особистості. Саме з мистецтвом пов'язані перспективи освітнього процесу навчання майбутніх фахівців мистецького спрямування, ствердження нових ідеалів розвитку культури суб'єкта навчання, тощо. Як зазначала О. Рудницька, у мистецько-пізнавальному

процесі взаємодіють дві сторони: об'єктивна і суб'єктивна. Перша спрямована на ознайомлення з матеріальною основою втілення художнього задуму, тобто формальною організацією твору, його структурною композицією, засобами виразності. Друга є осягненням духовної, ідеальної складової художнього образу, яку не розкривають його зовнішні параметри. Вона виникає у свідомості кожної особистості як результат отриманих суб'єктивних вражень від мистецтва і конкретизується у змінах настрою, почуттів, уявлень, асоціацій [7].

Науковець Г. Падалка зазначила, що "усвідомлення власних психічних станів і процесів у зіставленні із переживаннями, відтвореними в художньому образі, роздуми людини над власним життям, заглиблення до власних почуттів у зв'язку зі змістом мистецького твору, у зіставленні об'єктивного змісту художніх образів з результатами самоаналізу власного внутрішнього життя" [5]. Під час сприйняття художніх образів мимоволі виникають питання щодо особистісних цінностей, віддзеркалених у художньому творі. Занурення у глибини художнього змісту образів сприяє більш глибокому розумінню мистецтва. Художні образи завжди поліфункціональні, джерело виникнення їх є художньо-мистецький твір, відповідно сприйняття його є суб'єктивним. Це пов'язано з накопиченим особистісним досвідом людини, із розвитком її чуттєвих ознак (зорових, тактильних, слухових). Сила сприйняття художнього образу залежить від того, наскільки він є яскравим, виразним, який добре запам'ятовується тощо [2]. З цього приводу слід зауважити, що підготовка студентів у вищих навчальних закладах освіти мистецького спрямування має бути направлена на впровадження вироблених умінь та навичок які пропущені через себе, у русло реалізації їх продуктивного фахового зростання, що виявлятиме фактор професіоналізму та компетенції у подальшій практичній діяльності. Здатність слухати, аналізувати і естетично переживати твори мистецтва, чути основне, головне в її змісті, співпереживати виражені в ній почуття, відрізнити і розуміти значення її виражальних засобів – все це не є природженими здібностями майбутнього фахівця, а піддається вихованню й розвитку в процесі наполегливого навчання у закладі вищої освіти.

Доцільно також зауважити, що у процесі навчання важливо, щоб у кожному студенті педагог бачив не покійного виконавця своїх намірів (хоч самі по собі вони дуже цікаві та повчальні, у високому значенні цього слова), а

художню творчу особистість, артистичну індивідуальність, яку доцільно не лише загнати у рамки своїх намірів, а розвивати, щоб дати зрости та розвинути індивідуальні мистецькі нахили. З цього приводу доцільно згадати вислів К. Станіславського, який стверджував, що у процесі навчання "повинна бути розвиненою самодіяльність, а не рух, що імітує вчителя шляхом наслідування" [4]. У цьому процесі педагогу необхідно зберегти творчу свободу студента, уважно ставитись до його суб'єктивних рис, розвиваючи найбільш характерні для кожного вихованця [3].

Доцільно зауважити, що завдання педагога, як підкреслює В. Лапченко [2], полягає у тому, щоб спрямувати свою творчу думку на пошук і застосування таких методів і прийомів практичного впливу, які б спиралися на сильні сторони особистості, на широке коло знань, на самостійність, творчу активність та оптимізм. Творча активність, зазначає дослідник, розвивається за умов, якщо: збудити особистісний інтерес не тільки до результату, а й до процесу творчої діяльності; розвивати захопленість і зацікавленість вихованців змістом колективної діяльності при позитивному ставленні і творчому характері спілкування; виховання в учасників почуття необхідності і потреби в колективній діяльності. Як відзначає С. Бодіна [1], творча активність виявляється лише на основі глибокого і всебічного пізнання об'єкта, тому максимальна об'єктивність (максимальне осягнення об'єкта, що відтворюється) завжди веде до максимальної суб'єктивності (максимального виявлення творчого потенціалу суб'єкта).

Узагальнюючи викладене вище, слід сказати, що ідея педагогічної співтворчості втілюється в прагненні педагога зробити свого вихованця одностороннім, – добровільним і зацікавленим соратником, рівноправним учасником навчально-педагогічного процесу, відповідальним за його результати у ході навчання. Цьому покликаний сприяти емпатогенний процес професійно-орієнтованої практики студентів, що є могутнім особистісним фактором, який справляє найбільш емоційний вплив на розвиток художньо-образного мислення та є базою для реалізації педагогіки співтворчості й пробуджує зацікавленість до самостійної творчої діяльності у процесі навчання. У ході емпатогенного процесу розгортається самобутня художньо-образна мисленнєво-творча діяльність студентів, яка відрізняється від об'єктивної не лише своїм духовним змістом, а й естетичною сутністю. Відповідно, процес розвитку художньо-образного мислення студентів

відбувається у кожному конкретному випадку специфічними засобами переробки цілком конкретного виконавського досвіду педагога. Розвиток художньо-образного мислення майбутніх фахівців є спрямуванням їхньої творчої діяльності на сприйняття твору як предмета мистецтва, що становить художньо-образне поєднання найвищого рівня інтелектуальної складності в процесі до самостійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодина Е. А. Творческая природа музыкального исполнительства: автореф. дис... канд. иск.: 17.00.02 /Е. А. Бодина; Киев. гос. консерватория им. П. И. Чайковского. – Киев, 1975. – 29 с.
2. Зязюн І. А. Педагогічний професіоналізм у контексті професійної свідомості. /Іван Зязюн. // Педагоги професійної школи: Зб. наук. праць. – К.: Науковий світ, 2001. – Вип. 1. – С. 8–13.
3. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія]. / Алла Козир. – К.: НПУ імені М. Драгоманова, 2008. – 378 с.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд. /Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Политиздат, 1977. – 303 с.
5. Падалка Г. М. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної мистецької освіти. //Науковий часопис НПУ імені Драгоманова. Серія 14. Вип. 1 (6). – /Г.Падалка. К.: НПУ, 2004. – С. 15–20.
6. Рудницька О. П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості. / О. Рудницька. //Художня освіта і проблеми виховання молоді. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 3–10.
7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та

мистецька: навч. посіб. /Оксана Петрівна Рудницька. – К., 2002. – 270 с.

REFERENCES

1. Bodina, Ye. A. (1975). *Tvorcheskaya priroda muzykalnogo ispolnitelstva* [The creative nature of musical performance]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev. Gos. Conservatory. P. I. Tchaikovsky, 29 p. [in Russian].
2. Ziaziun, I. A. (2001). *Pedahohichnyi profesionalizm u konteksti profesiinnoi svidomosti* [Pedagogical professionalism in the context of professional consciousness]. *Teachers of vocational schools*. Kyiv: Naukovyi svit, vol.1, pp.8–13. [in Ukrainian].
3. Kozyr, A. V. (2008). *Profesiina maisternist uchyteliv muzyky: teoriia i praktyka formuvannia v systemi bahatorivnevoi osvity* [The professional skills of teachers of music: theory and practice of forming the system of multilevel education]. Kyiv: NPU imeni M. Dragomanov, 378 p. [in Ukrainian].
4. Leontev, A. N. (1977). *Deyatelnost. Soznanie. Lichnost. 2-e izd.* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow: Politizdat, 303 p. [in Russian].
5. Padalka, H. M. (2004). *Priorytetni napriamky rozvytku suchasnoi mystetskoï osvity* [The priority directions of the development of modern art education]. *Scientific journal NPU Dragomanov National Pedagogical University name. Series 14*. vol. 1 (6). Kyiv: NPU, pp. 15–20. [in Ukrainian].
6. Rudnytska, O. P. (1997). *Mystetstvo u konteksti rozvytku dukhovnoi kultury osobystost* [Art in the context of the development of the spiritual culture of personality]. *Art education and problems of education of youth*. Kyiv: IZMN, pp. 3–10. [in Ukrainian].
7. Rudnytska, O. P. (2002). *Pedahohika: zahalna ta mystetska* [Education: General and Art]. Kyiv, 270 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.11.2018

“Я бачу дуже важливе виховне завдання в тому, щоб повсякчас підтримувати, поглиблювати бажання учня бути відкривачем, реалізувати це бажання спеціальними методами роботи”.

*Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист*

“Навчання без міркування – даремне, міркування без навчання – небезпечне”.

*Конфуцій
давньокитайський філософ та політичний діяч*

